

УДК 342.7:351.84:316.32

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.02.1.10>

УЧАСТЬ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В ФОРМУВАННІ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ВЕТЕРАНСЬКОЇ ПОЛІТИКИ

Торохтій Б.Г.,

кандидат економічних наук

ORCID: 0000-0002-2006-5819

Торохтій Б.Г. Участь громадянського суспільства в формуванні та реалізації ветеранської політики.

Статтю присвячено комплексному теоретико-правовому дослідженню участі громадянського суспільства у формуванні та реалізації ветеранської політики України в умовах тривалої збройної агресії та трансформації моделі соціальної держави. Актуальність обраної теми зумовлена зростанням кількості ветеранів війни, ускладненням їхніх соціальних, психологічних і правових потреб, а також обмеженою інституційною спроможністю держави самостійно забезпечити ефективну реалізацію ветеранської політики без залучення недержавних суб'єктів.

У статті обґрунтовано, що ветеранська політика в сучасних умовах виходить за межі традиційного адміністративно-соціального підходу та набуває ознак комплексної публічної політики, реалізація котрої неможлива без системної участі інститутів громадянського суспільства. Громадські та ветеранські організації розглядаються як повноцінні суб'єкти публічної політики, що виконують функції представництва інтересів ветеранів, адвокації, надання соціальних і реабілітаційних послуг, а також громадського контролю за діяльністю органів публічної влади.

Здійснено аналіз чинного законодавства України у сфері ветеранської політики та участі громадянського суспільства, виявлено його фрагментарний і переважно декларативний характер. Акцентовано, що нормативна модель ветеранської політики зорієнтована переважно на патерналістське розуміння ролі держави, тоді як інституційні механізми партнерства з громадянським суспільством залишаються недостатньо врегульованими. Особливу увагу приділено проблемі невідповідності між фактичною роллю громадських організацій у реалізації ветеранської політики та їх формально-правовим статусом.

У статті проаналізовано основні інституційні форми участі громадянського суспільства у формуванні ветеранської політики, зокрема публічні консультації, діяльність дорадчих органів, участь у робочих групах і процесах адвокації. Обґрунтовано, що домінування консультативних механізмів не забезпечує реального впливу громадськості на прийняття стратегічних рішень та знижує легітимність державної ветеранської політики. Особливо розкрито роль громадянського суспільства на етапі реалізації політики, де недержавні організації фактично компенсують інституційну неспроможність держави у сферах психологічної реабілітації, соціальної адаптації та правової допомоги ветеранам.

Автором ідентифіковано ключові проблеми та ризики участі громадянського суспільства у ветеранській політиці, зокрема асиметрію відповідальності між державою та громадськими організаціями, нестабільність фінансування, фрагментацію ветеранського середовища та ризик інструменталізації громадських структур. У підсумку обґрунтовано необхідність переходу від декларативної до інституційно закріпленої партнерської моделі ветеранської політики, заснованої на принципах правової визначеності, субсидіарності та спільної публічної відповідальності держави і громадянського суспільства.

Ключові слова: громадянське суспільство, ветеранська політика, ветерани війни, публічна політика, соціальна держава, участь громадськості, публічне управління, соціальний захист, ветеранські організації, партнерство держави і громадянського суспільства.

Torokhtii B.H. Civil society participation in the formation and implementation of veterans policy.

The article is devoted to a comprehensive theoretical and legal study of the participation of civil society in the formation and implementation of Ukraine's veteran policy in the conditions of prolonged armed aggression and transformation of the social state model. The relevance of the chosen topic is due to the increase in the number of war veterans, the complexity of their social, psychological and legal needs, as well as the limited institutional capacity of the state to independently ensure the effective implementation of veteran policy without the involvement of non-state actors.

The article substantiates that veteran policy in modern conditions goes beyond the traditional administrative and social approach and acquires the features of a comprehensive public policy, the

implementation of which is impossible without the systematic participation of civil society institutions. Public and veteran organizations are considered as full-fledged subjects of public policy, performing the functions of representing the interests of veterans, advocacy, providing social and rehabilitation services, as well as public control over the activities of public authorities.

The current legislation of Ukraine in the field of veteran policy and civil society participation was analyzed, revealing its fragmentary and mostly declarative nature. It is emphasized that the normative model of veteran policy is oriented mainly on a paternalistic understanding of the role of the state, while the institutional mechanisms of partnership with civil society remain insufficiently regulated. Particular attention is paid to the problem of inconsistency between the actual role of public organizations in the implementation of veteran policy and their formal legal status.

The article analyzes the main institutional forms of civil society participation in the formation of veteran policy, in particular public consultations, the activities of advisory bodies, participation in working groups and advocacy processes. It is substantiated that the dominance of consultative mechanisms does not ensure real public influence on strategic decision-making and reduces the legitimacy of state veteran policy. The role of civil society at the stage of policy implementation, where non-governmental organizations actually compensate for the institutional failure of the state in the areas of psychological rehabilitation, social adaptation and legal assistance to veterans, is separately revealed.

The author identifies key problems and risks of civil society participation in veterans' policy, in particular the asymmetry of responsibility between the state and civil society organizations, the instability of funding, the fragmentation of the veterans' environment, and the risk of instrumentalization of public structures. As a result, the need for a transition from a declarative to an institutionally entrenched partnership model of veterans' policy, based on the principles of legal certainty, subsidiarity, and joint public responsibility of the state and civil society, is substantiated.

Key words: civil society, veteran policy, war veterans, public policy, social state, public participation, public administration, social protection, veterans' organizations, partnership between the state and civil society.

Постановка проблеми. Успішна реалізація державної політики в будь-якій сфері сучасного соціального управління неможлива без залучення громадянського суспільства як суб'єкта формування політики, її імплементації та оцінювання ефективності. Особливо це стосується ветеранської політики – складної мультидисциплінарної сфери, що межує з соціальним захистом, медичною та психологічною реабілітацією, професійною адаптацією, правовою підтримкою військовослужбовців та членів їх сімей. Ветеранська політика в Україні протягом останнього десятиліття зазнала суттєвих трансформацій під впливом збройного конфлікту з Російською Федерацією, що поставив перед державою низку невідкладних викликів у сфері забезпечення прав і свобод ветеранів, інтеграції їх у мирне життя, задоволення соціальних та психологічних потреб. У цих умовах традиційні моделі «державоцентричного» врядування виявили свою обмеженість, що підкреслюють як українські, так і зарубіжні науковці.

Проблема інтеграції громадянського суспільства у ветеранську політику має кілька вимірів. По-перше, це питання нормативно-правового закріплення ролі неурядових організацій, ветеранських спілок і ініціатив у процесах формування та реалізації політики, включаючи консультації, участь у робочих групах, моніторинг виконання державних програм. Українське законодавство містить загальні положення про участь громадськості у публічній політиці (зокрема Закони України «Про громадські об'єднання», «Про соціальні послуги», «Про основи соціального захисту інвалідів в Україні» та спеціальний Закон «Про ветеранів, гарантії їх соціального захисту»), але їх реалізація у сфері ветеранської політики часто носить декларативний характер. Суперечності між нормативними очікуваннями та практикою взаємодії держави з громадськими ініціативами створюють бар'єри для ефективної участі, знижують якість політики та її результативність у контексті потреб ветеранів.

По-друге, недостатньо у вітчизняній науці і практиці розроблено механізмів інституційної участі громадянського суспільства, що дозволив би системно інтегрувати громадські об'єднання у процеси вироблення політичних рішень, планування бюджетних програм, оцінювання ефективності ветеранських ініціатив, зокрема через інструменти партисипативного бюджетування, консультативно-дорадчі органи при органах влади, громадські експертні інститути.

По-третє, існує потреба в науковому осмисленні ефективності участі громадянського суспільства саме як фактора підвищення соціальної стійкості ветеранів та їхніх родин, реалізації принципів соціальної справедливості, рівності доступу до державних послуг.

Наукова новизна дослідження полягає в комплексному поєднанні юридичного аналізу нормативної бази з оцінкою реальних механізмів участі громадянського суспільства у визначенні політичних

пріоритетів, прийнятті управлінських рішень та контролі за їх впровадженням у сфері ветеранської політики, що сприятиме напрацюванню науково обґрунтованих пропозицій щодо оптимізації існуючих механізмів співпраці.

Мета дослідження – здійснення комплексного теоретико-правового аналізу участі інститутів громадянського суспільства у формуванні та реалізації ветеранської політики України, з метою виявлення її нормативно-правових засад, інституційних моделей і практичних механізмів взаємодії з органами публічної влади, а також визначення ключових проблем і обґрунтування науково важених напрямів удосконалення правового регулювання та практики залучення громадськості до забезпечення прав ветеранів.

Стан опрацювання проблематики. Проблематика громадянського суспільства як суб'єкта публічної політики має ґрунтовне теоретичне підґрунтя у світовій та вітчизняній науковій думці. У класичних соціально-філософських та політико-правових концепціях громадянське суспільство розглядається як автономна від держави, але взаємопов'язана з нею сфера соціальної самоорганізації, що виконує функції представництва інтересів, соціального контролю та участі у виробленні публічних рішень. Ці підходи, зокрема, закладені у працях А. де Токвіля, Г. Гегеля, А. Грамші, Ю. Габермаса, які визначили громадянське суспільство як ключовий елемент демократичного врядування та комунікативної легітимації влади.

У сучасній західній правовій та політологічній доктрині участь громадянського суспільства у публічній політиці аналізується в межах концепцій «good governance», «participatory governance» та «collaborative public management». У працях Р. Патнема, Дж. Коена, Е. Остром, М. Бевіра та ін. обґрунтовується теза про те, що сталі та ефективні політики, зокрема у соціальній сфері, можливі лише за умови інституційного залучення громадських суб'єктів до процесів прийняття рішень та їх реалізації.

У вітчизняній юридичній науці питання громадянського суспільства та його взаємодії з державою досліджувалися в працях Ю. Шемшученка, В. Тація, М. Козюбри, О. Скрипнюка, П. Рабіновича, Н. Оніщенка, Л. Наливайко та ін. У цих роботах громадянське суспільство розглядається як необхідна умова функціонування правової та соціальної держави, а також як інструмент реалізації принципу народовладдя та верховенства права. Значна увага приділяється правовим формам участі громадськості у публічному управлінні, механізмам громадського контролю, консультацій та партнерства з органами влади.

Окремий масив наукових праць присвячений проблемам соціальної політики та соціального захисту населення. У роботах Е. Лібанової, О. Макарової, І. Гнибіденка, Л. Черенко та ін. аналізуються структурні проблеми соціальної держави в Україні, ефективність соціальних програм і роль недержавних суб'єктів у наданні соціальних послуг. Водночас ветеранська політика в цих дослідженнях, як правило, розглядається фрагментарно або як складова ширшої системи соціального забезпечення.

Безпосередньо питання правового статусу ветеранів війни та механізмів реалізації їх соціальних прав, зокрема, досліджувалися у працях В. Кравченка, О. Котляренка, С. Погребняка, І. Яковюка, де аналізується законодавство про ветеранів, гарантії їх соціального захисту, проблеми пільгового забезпечення та судового захисту прав. Разом з тим, роль громадянського суспільства у формуванні та реалізації ветеранської політики в цих роботах здебільшого не виступає самостійним об'єктом дослідження, а згадується лише побіжно.

Після 2014 року в українському науковому дискурсі з'явилися окремі публікації, присвячені діяльності ветеранських та волонтерських організацій, зокрема у працях О. Резнікової, Т. Семигіної, І. Бекешкіної, де наголошується на зростанні ролі громадських ініціатив у сфері реабілітації, психологічної підтримки та соціальної адаптації ветеранів. Проте ці дослідження мають переважно соціологічний або управлінський характер і недостатньо концептуалізують правові аспекти інституційної участі громадянського суспільства у ветеранській політиці.

Таким чином, аналіз стану наукової розробленості проблематики свідчить про наявність істотного теоретико-правового прогалу між загальними доктринальними підходами до громадянського суспільства та конкретною сферою ветеранської політики. Вітчизняна юридична наука досі не виробила цілісної концепції участі громадянського суспільства у формуванні та реалізації ветеранської політики як самостійного напрямку публічної політики. Недостатньо дослідженими залишаються питання правової природи такої участі, її інституційних форм, меж впливу громадських організацій на державні рішення та відповідальності сторін у межах партнерських моделей.

Зазначене зумовлює необхідність подальшого комплексного теоретико-правового дослідження участі громадянського суспільства у ветеранській політиці України, що визначає наукову новизну, актуальність і теоретичну значущість цієї статті.

Виклад основного матеріалу. У сучасній теорії публічного права громадянське суспільство розглядається не лише як сукупність недержавних інституцій, а як повноцінний суб'єкт публічної політики [1], здатний впливати на її формування, реалізацію та оцінювання результативності [2, 3]. У сфері ветеранської політики ця теза набуває особливого значення, оскільки саме громадські та ветеранські організації історично стали першими інституціями, що реагували на потреби учасників бойових дій швидше й гнучкіше, ніж держава.

З позицій теорії соціальної держави ветеранська політика є різновидом цільової соціальної політики, адресованої специфічній соціальній групі з підвищеним рівнем соціальних ризиків [4]. Відповідно, громадянське суспільство у цій сфері виконує подвійну функцію: по-перше, репрезентує інтереси ветеранів у публічному просторі; по-друге, компенсує інституційну неспроможність або інерційність державних органів шляхом надання соціальних, реабілітаційних, правових і психологічних послуг [5].

З огляду на це участь громадянського суспільства у ветеранській політиці доцільно розглядати не як факультативний елемент, а як структурно необхідний компонент сучасної моделі публічного врядування, заснованої на принципах партнерства, субсидіарності та солідарної відповідальності [6].

Так, громадянське суспільство у сфері ветеранської політики виступає не допоміжним, а системоутворюючим суб'єктом, без котрого неможливе ані адекватне визначення потреб ветеранів, ані ефективна реалізація державних рішень [7].

Щодо нормативно-правових засад участі громадянського суспільства у ветеранській політиці України, то що чинне законодавство України не містить єдиного кодифікованого акту, що комплексно регулював би участь громадянського суспільства у формуванні та реалізації ветеранської політики. Відповідні положення розпорошені між загальними актами про участь громадськості у публічному управлінні та спеціальним законодавством у сфері соціального захисту ветеранів [8, 9].

Базовим нормативним актом залишається Закон України «Про ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», що визначає категорії ветеранів та перелік державних гарантій [10]. Водночас цей Закон практично не містить норм, що безпосередньо регламентують роль ветеранських та інших громадських організацій у формуванні політики, обмежуючись загальними положеннями про можливість їх діяльності. Такий підхід відображає патерналістську модель держави, в котрій ветерани розглядаються переважно як об'єкт соціального захисту, а не як активні учасники політичного процесу.

Важливе значення мають також Закони України «Про громадські об'єднання» [11] та «Про соціальні послуги» [12], що створюють правові умови для участі громадських організацій у наданні послуг за рахунок бюджетних коштів. Проте механізми соціального замовлення, конкурсного фінансування та договірного партнерства у ветеранській сфері залишаються недостатньо розвиненими та нерівномірно застосовуються на практиці [13].

Окремої уваги заслуговує діяльність консультативно-дорадчих органів при органах виконавчої влади, зокрема при Міністерстві у справах ветеранів України [14]. Формально такі органи покликані забезпечити участь громадянського суспільства у виробленні рішень, однак їх рекомендації не мають обов'язкового характеру, а склад і порядок діяльності часто залежать від дискреції відповідного органу влади.

Отже, нормативно-правова база участі громадянського суспільства у ветеранській політиці України має фрагментарний і декларативний характер, що не забезпечує сталих та інституційно гарантованих механізмів впливу громадськості на державні рішення.

Також важливо зазначити, що формування ветеранської політики охоплює процеси визначення стратегічних пріоритетів, розроблення нормативно-правових актів, державних програм і бюджетних рішень [15]. У цьому контексті участь громадянського суспільства реалізується через кілька основних інституційних форм.

По-перше, це участь у публічних консультаціях та обговореннях проєктів нормативно-правових актів. Формально такі консультації є обов'язковими, однак їх якість і вплив на кінцевий зміст рішень залишаються обмеженими [9]. Громадські пропозиції часто носять рекомендаційний характер і не супроводжуються належним зворотним зв'язком з боку органів влади [14].

По-друге, це діяльність ветеранських організацій як суб'єктів адвокації, що формують порядок денний ветеранської політики, порушують проблемні питання та мобілізують суспільну підтримку [16]. Саме завдяки такій діяльності у публічному просторі були актуалізовані питання психологічної реабілітації, професійної адаптації та комплексної підтримки сімей ветеранів [5, 14].

По-третє, це участь представників громадянського суспільства у робочих групах та експертних платформах при органах виконавчої влади [3, 15]. Однак відсутність чітких критеріїв відбору та прозорих процедур часто знижує легітимність таких форматів і створює ризики формалізації участі [13].

Таким чином, інституційна участь громадянського суспільства у формуванні ветеранської політики в Україні характеризується переважанням консультативних форм, що не забезпечують реального впливу на прийняття стратегічних рішень.

Стосовно ролі громадянського суспільства у реалізації ветеранської політики, найбільш відчутним є внесок громадянського суспільства саме на етапі реалізації ветеранської політики. Громадські та ветеранські організації фактично виконують функції квазідержавних провайдерів соціальних послуг [12], особливо у сферах психологічної допомоги [5], медико-соціальної реабілітації, правової підтримки та соціальної адаптації.

Умови воєнного стану та обмеженість ресурсів держави зумовили делегування значної частини практичних завдань недержавним суб'єктів [7]. Водночас таке делегування здебільшого має неформальний характер і не супроводжується належним правовим та фінансовим забезпеченням [13]. Це створює асиметрію відповідальності: громадянське суспільство фактично виконує функції держави, не маючи при цьому відповідних гарантій стабільності та захисту [16].

Особливу роль відіграють ветеранські організації як форми самоорганізації, що поєднують елементи громадянського суспільства та внутрішнього представництва інтересів цільової групи [17]. Вони мають високий рівень довіри серед ветеранів, що робить їх незамінними посередниками між державою та бенефіціарами політики [7].

Так, реалізація ветеранської політики в Україні значною мірою спирається на потенціал громадянського суспільства, однак відсутність інституційно закріпленого партнерства знижує ефективність і стійкість таких моделей.

Серед ключових проблем та ризиків участі громадянського суспільства у ветеранській політиці слід виокремити:

- відсутність чіткого розмежування повноважень і відповідальності між державними органами та громадськими організаціями;

- залежність громадянського суспільства від грантового фінансування, що ускладнює довгострокове планування діяльності;

- ризик фрагментації ветеранського середовища та конкуренції між організаціями за ресурси і вплив; небезпеку інструменталізації громадських структур з боку держави для легітимації вже ухвалених рішень.

Зазначені проблеми мають не лише практичний, а й концептуальний характер, оскільки свідчать про незавершеність переходу від патерналістської до партнерської моделі ветеранської політики. Важливо, що без системного правового переосмислення ролі громадянського суспільства участь громадських та ветеранських організацій ризикує залишитися ситуативною та інституційно вразливою, що негативно впливає на сталість ветеранської політики.

Водночас ефективна участь громадянського суспільства у ветеранській політиці неможлива без забезпечення належного рівня прозорості діяльності органів публічної влади та реального доступу громадських і ветеранських організацій до публічної інформації. Як слушно зазначається у науковій літературі, право на доступ до публічної інформації виступає ключовим інструментом демократичного контролю громадян за діяльністю держави та передумовою відповідальної публічної політики [18]. Принцип прозорості, у свою чергу, розглядається як базовий демократичний стандарт функціонування публічної влади, що забезпечує підзвітність державних інституцій і створює умови для змістовної участі громадянського суспільства у процесах вироблення та реалізації рішень [19]. Особливого значення ці положення набувають у контексті діяльності неурядових організацій, котрі, виконуючи функції представництва, адвокації та правозахисного супроводу, потребують інституційно гарантованих механізмів доступу до інформації та впливу на публічні процеси [20]. Відсутність таких механізмів істотно зводить потенціал громадянського суспільства як повноцінного партнера держави у сфері ветеранської політики.

Висновки. Проведений теоретико-правовий аналіз участі громадянського суспільства у формуванні та реалізації ветеранської політики дозволяє зробити низку принципових узагальнень, що мають як доктринальне, так і прикладне значення для розвитку публічної політики України у сфері захисту прав ветеранів війни.

По-перше, ветеранська політика в сучасних умовах не може розглядатися виключно як сфера державного адміністрування або як різновид класичної соціальної політики. Вона об'єктивно набула ознак комплексної публічної політики, реалізація котрої неможлива без системної участі громадянського суспільства. Громадські та ветеранські організації виступають не лише представниками інтересів цільової групи, а й активними суб'єктами політичного процесу, здатними впливати на визначення пріоритетів, формування порядку денного та практичну імплементацію рішень. Ігнорування цієї ролі або її зведення до суто консультативної функції є концептуально хибним і не відповідає сучасним моделям демократичного врядування.

По-друге, чинна нормативно-правова база України у сфері ветеранської політики характеризується фрагментарністю та домінуванням патерналістського підходу. Законодавство орієнтоване переважно на визначення статусу ветеранів і переліку соціальних гарантій, але не формує чітких правових механізмів інституційної участі громадянського суспільства у формуванні та реалізації політики. Відсутність нормативно закріплених процедур партнерства, соціального замовлення та спільної відповідальності призводить до розриву між фактичною роллю громадських організацій і їх формально-правовим статусом.

По-третє, аналіз інституційних форм участі громадянського суспільства у формуванні ветеранської політики свідчить про домінування консультативних та дорадчих механізмів, що не забезпечують реального впливу на прийняття стратегічних рішень. Публічні консультації, робочі групи та дорадчі ради часто мають формалізований характер, а результати участі громадськості не інтегруються системно у процеси нормотворення та бюджетного планування. Такий стан справ обмежує потенціал громадянського суспільства як повноцінного суб'єкта публічної політики та знижує легітимність державних рішень у ветеранській сфері.

По-четверте, у процесі реалізації ветеранської політики громадянське суспільство фактично виконує значну частину функцій держави, особливо у сферах психологічної реабілітації, соціальної адаптації, правової допомоги та підтримки сімей ветеранів. Водночас це делегування має переважно неінституціоізований характер і не супроводжується належними фінансовими, організаційними та правовими гарантіями. Така модель створює асиметрію відповідальності та підвищує ризики нестійкості ветеранської політики у довгостроковій перспективі.

По-п'яте, відсутність цілісної концепції участі громадянського суспільства у ветеранській політиці породжує низку системних ризиків: фрагментацію ветеранського середовища, конкуренцію за ресурси, інструменталізацію громадських організацій з боку держави, а також втрату довіри з боку ветеранів як основних бенефіціарів політики. Ці ризики мають не лише практичний, а й принциповий характер, оскільки безпосередньо впливають на реалізацію конституційних засад соціальної та правової держави.

Узагальнюючи викладене, слід констатувати, що подальший розвиток ветеранської політики України потребує переходу від декларативної моделі участі громадянського суспільства до інституційно закріпленої партнерської моделі, заснованої на чіткому розмежуванні повноважень, взаємній відповідальності та правовій визначеності. На доктринальному рівні це вимагає переосмислення ветеранської політики як сфери спільної публічної відповідальності держави і громадянського суспільства, а на нормативному – формування цілісного правового механізму їх взаємодії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кузнецова Н. Громадянське суспільство, держава, приватне право: проблеми співвідношення та взаємодії. *Право України*. 2014. № 4. С. 63-70. URL: <https://lawmaking.academy/wp-content/uploads/Gromadyanske-suspilstvo-1.pdf>.
2. Habermas, J. (2022). Reflections and Hypotheses on a Further Structural Transformation of the Political Public Sphere. *Theory, Culture & Society*, 39(4), 145-171. DOI: <https://doi.org/10.1177/02632764221112341>.
3. Osborne S. P. (2010). *New Public Governance? Emerging Perspectives on the Theory and Practice of Public Governance*. Abingdon-on-Thames: Taylor & Francis Group, 432 p. URL: https://www.academia.edu/61623289/THE_NEW_PUBLIC_GOVERNANCE.
4. O'Connell, P.J., & Esping-Anderson, G. (1991). The Three Worlds of Welfare Capitalism. *Social Forces*, 70(2), 532. DOI: <https://doi.org/10.2307/2580262>.
5. World Health Organization. Mental Health in War-Conflict Zones. *World Health Organization*. URL: https://uploads-ssl.webflow.com/5f0d4edf913b334b2492f785/603b451816b10d6b8b5d2300_WHO%20Topic%201_%20Mental%20Health%20in%20War-Conflict%20Zones%20.pdf.
6. Brady, G.L., & Ostrom, E. (1993). Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action. *Southern Economic Journal*, 60(1), 249. URL: <https://doi.org/10.2307/1059950>.
7. Adapting to civilian life: Entry points to strengthen veterans' reintegration in Ukraine. *United Nations Development Programme*. URL: <https://www.undp.org/ukraine/publications/adapting-civilian-life-entry-points-strengthen-veterans-reintegration-ukraine-based-rescore-ukraine-2024>.
8. Батанов О.В. Конституційно-правові проблеми конфліктності між громадянським суспільством та державою в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 4. С. 57-61. URL: <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/issue/view/57/4-2015-pdf>.
9. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.11.2010 № 996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-p#Text>.

10. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22.10.1993 № 3551-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>.
11. Про громадські об'єднання: Закон України від 22.03.2012 № 4572-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text>.
12. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>.
13. Стан розвитку громадянського суспільства в Україні у 2024 – на початку 2025 рр. *Національний інститут стратегічних досліджень*. URL: <https://niss.gov.ua/publikatsiyi/analitichni-dopovidi/stan-rozvytku-hromadyanskoho-suspilstva-v-ukrayini-u-2024-na>.
14. OECD Integrity and Anti-Corruption Review of Ukraine. *OECD Public Governance Reviews*. URL: https://www.oecd.org/en/publications/oecd-integrity-and-anti-corruption-review-of-ukraine_7dbe965b-en.html.
15. Guidelines for civil participation in political decision making. *Council of Europe*. URL: <https://www.coe.int/en/web/participatory-democracy/guidelines>.
16. Наливайко І.О. Ефективність правового регулювання соціальних стандартів та гарантій: проблеми та перспективи. *Наукові перспективи*. 2023. № 37(7). С. 494-509. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-7\(37\)-494-509](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-7(37)-494-509).
17. Eppert, K., Kinzelbach, K., & Cole, E. (2008). Public oversight of the security sector: A handbook for civil society organisations. Geneva : United Nations Development Programme, 357 p. URL: <https://search.gesis.org/publication/bszbw-wao-389383643>.
18. Наливайко Л.Р., Вітвіцький С.С. Право на доступ до публічної інформації в контексті контролю громадян за діяльністю держави. *Право і суспільство*. 2014. № 5(2). С. 28-33. URL: http://www.pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2014/5_2014_part_2.pdf.
19. Nalyvaiko, L.R. (2014). Transparency as a democratic standard of the government functioning. *Evropský Politický a Právní Diskurs*, 1(4), 51-62. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/evrpol_2014_1_4_5.pdf.
20. Наливайко Л.Р., Грицай І.О., Дніпров О.С. Неурядові правозахисні організації в Україні: навч. посібник для студентів ВНЗ. К.: Хай-Тек Прес, 2014. 431 с. URL: <https://dduvs.edu.ua/wp-content/uploads/files/Structure/f/j/2017/0404/3/3.2.pdf>.

Дата першого надходження рукопису до видання: 13.02.2026
Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 20.03.2026
Дата публікації: 3.04.2026